

Vloga mladinske književnosti pri poučevanju slovenščine kot drugega in tujega jezika¹

Dragica Haramija

Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta in Filozofska fakulteta,
dragica.haramija@um.si

DOI: <https://doi.org/10.18690/um.ff.12.2022.6>

ISBN: 978-961-286-669-3

Izbira bralnega gradiva za otroke in učence, učenke ima, ne glede na otrokov materni jezik, nekaj skupnih izhodišč. Za vse mlade bralce in bralke velja, da jim priporočamo kakovostna gradiva; upoštevati je treba starost bralca, bralke (in najprimernejšo obliko knjige zanj), njegove izkušnje in (pred)znanje, da bi zmozel mladi bralec, malda bralka besedilo brati (v predšolskem obdobju poslušati) z razumevanjem; upoštevati je treba razmerje med kanonskimi besedili in sodobno produkcijo mladinske književnosti ter razmerje med prevedenimi deli in izvornim leposlovjem.

Ključne besede: otroška književnost, mladinska književnost, bralna pismenost, otroci priseljenci, narodni manjšini, Romi.

The choice of reading material for children and pupils has a number of common starting points, regardless of the child's mother tongue. What applies to all young readers is that quality material is recommended; material that needs to take the age of readers (and the format of book most appropriate for them), their experience and (prior) knowledge to ensure that the young readers can comprehend what they are reading (or listening to it at pre-school age) into consideration; a further point that also needs to be appreciated is the ratio between classical works and contemporary production of literature for young readers and the ratio between translated works and original literature.

Keywords: children's literature, young adult literature, reading literacy, immigrant children, literacy skills, ethnic minorities, Roma.

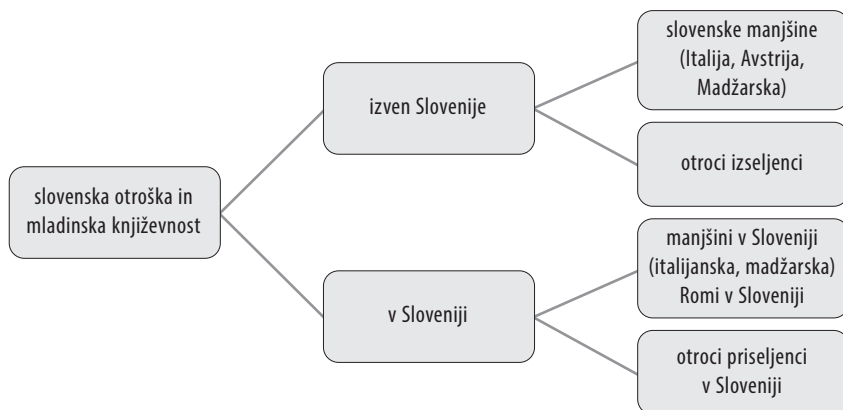
¹ Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (*Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine*, vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

1 Uvod

Najpomembnejši element izbire bralnega gradiva, zlasti leposlovja, je njegova nesporna kakovost; pri tem si lahko vzgojitelj, vzgojiteljica/učitelj, učiteljica pomaga s pregledom dosežkov domačih in tujih avtorjev, avtoric (domače, tuje in mednarodne literarne nagrade).

Upoštevanje starosti bralca, bralke ima vsaj dve pomembni vodili: dolžina besedila in njena vsebina ne smeta presegati otrokovega kognitivnega razvoja, zato je postopnost pri branju (najprej poslušanju) nujna. Usvajanje besednega zaklada in sestavljanje pomenov iz različnih kodov sporočanja (v slikaniškem gradivu vsaj dva: jezikovni in vizualni kod, prim. Haramija in Batič 2013) omogočajo otrokov razvoj vseh štirih dejavnosti, ki so povezane s pismenostjo: poslušanje, govorjenje, branje in pisanje (prim. Pečjak in Gradišar 2015).

Pri določenih skupinah otrok, pri katerih se ne prikrivajo materni jezik, jezik izobraževanja in uradni jezik, je treba posebej paziti pri izbiri bralnih gradiv, da bi zmogli učenci in učenke brez večjih težav razviti spretnost branja z razumevanjem v slovenskem jeziku.

Slika 1: Štiri skupine otrok, pri katerih se ne prikrivajo materni jezik, jezik izobraževanja in uradni jezik

V prispevku se ne ukvarjamo z izhodišči, ki veljajo za mlade bralce, mlade bralke, katerih materni jezik je slovenščina, tudi učni jezik v osnovni šoli je slovenski, jezik okolja je drugi (status slovenske mladinske književnosti pri slovenskih manjšinah v Italiji, Avstriji in na Madžarskem), niti z izhodišči, ki veljajo za mlade bralce in mlade bralke, katerih materni jezik je

slovenščina, učni jezik in jezik okolja pa nista slovenska (branje slovenske mladinske književnosti pri slovenskih otrocih izseljencih). Usmerili smo se na branje otrok v Sloveniji, in sicer pri tistih otrocih in mladostnikih ter maldostnicah, katerih materni jezik ni slovenščina (italijanska in madžarska manjšina v Sloveniji; Romi; otroci priseljenci).

2 Otroška in mladinska književnost v slovenskem izobraževalnem prostoru za otroke, ki jim je slovenščina drugi in tuji jezik

V nadaljevanju so predstavljeni kriteriji za izbor primernih (pretežno) leposlovnih besedil v slovenskem jeziku, ki so spodbuda za branje otrok v predšolskem in osnovnošolskem obdobju, katerih materni jezik ni slovenščina. Pri tem naj opozorimo, da je upoštevana otrokova/mladostnikova, mladostničina kronološka starost, na podlagi te pa izbor zanimivih tem in motivov, seveda ob zavedanju, da ima otrok, katerega prvi jezik ni slovenščina, v začetnem obdobju učenja slovenščine omejeno znanje jezika in posledično določen čas omejeno razumevanje besedil. Za ohranjanje otrokovega oz. mladostnikovega dostojanstva bi morali upoštevati starost naslovnika, naslovnice, ali povedano drugače: žaljivo je dati štirinajstletniku ali štirinajstletnici v branje slikanico, ki je v osnovi (po temi, številu različnih besed, dolžini) namenjena npr. otrokom okrog 3. leta starosti.

Ob pregledu učnih načrtov se je pokazalo, da je treba obravnavati dve skupini otrok oz. učencev, učenk, ker izhajata iz različnih okolij otrokovega bivanja pred vključitvijo v slovenski izobraževalni sistem:

- (a) Izhodišča, ki veljajo za mlade bralce in bralke, katerih prvi (materni) jezik ni slovenščina, a je njihov učni jezik (tudi) slovenščina, jezik okolja je slovenski:
 - status slovenske mladinske književnosti in status manjšinskih književnosti (madžarska, italijanska) v Sloveniji,
 - status romske mladinske književnosti v Sloveniji.
- (b) Izhodišča, ki veljajo za mlade bralce priseljence in migrante ter mlade bralke priseljenke in migrantke, ki se slovenščine kot državnega jezika in jezika okolja ter učnega jezika in učnega predmeta šele učijo. Pri tej skupini je seveda zelo pomembno, katero je otrokovo matično okolje; kako dolgo se je izobraževal v (predhodni) državi oz. državi rojstva; katere temeljne avtorje in avtorice pozna iz svoje matične kulture in kako je vzpostavljen literarni kanon v otrokovi primarni državi izobraževanja.

Janja Žitnik Serafini v članku *Slovenske medkulturne vsebine v učnih gradivih za slovenski jezik in književnost* zagovarja stališče, da je treba ob zamejskih in izseljenskih vsebinah v učne načrte vključiti tudi manjšinske in priseljske vsebine (Žitnik Serafini 2014: 568):

Za razvijanje medkulturne zavesti in večkulturne nacionalne identitete, ki sta prvi pogoj za notranje varno in stabilno družbo vsake države, je še posebej pomembna vključenost manjšinskih in priseljskih kulturnih vsebin, ki so sestavni del večetnične nacionalne kulture /.../.

2.1 Učni načrti za narodni skupnosti in Rome

Italijanska in madžarska narodna skupnost sta v Sloveniji razvili dva modela izobraževanja, pravice obeh skupnosti so zapisane v dokumentih Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport.²

2.1.1 Predšolsko izobraževanje

Dodatek h Kurikulu za vrtce na narodno mešanih območjih (2002a) opredeljuje vrtce z italijanskim učnim jezikom in dvojezične vrtce v Prekmurju, za oboje pa velja, da se otroci učijo tudi jezika okolja in spoznavajo izvirna slovenska literarna dela (*Dodatek ...* 2002a: 5):

Jezik, ki je pomemben pri oblikovanju posameznikove lastne identitete, pri identifikaciji z lastno kulturo, vključevanju v tradicijo naroda pri spoznavanju in spreminjanju drugih kultur in civilizacij, igra veliko vlogo v kontekstu multikulturne vzgoje. Jezik je v bistvu kulturni sistem. Njegove oblike in strukture imajo kulturno zgodovino, prav tako pa je kulturno pogojen tudi njegov pomen. Raba jezika v različnih govornih položajih otroku omogoča preseganje neposredne izkušnje tu in sedaj, preseganje egocentrizma ter večjo miselno in socialno fleksibilnost.

V *Dodatku ...* (2002a) je opozorjeno, da celotno delo v vrtcu sloni na Kurikulu za vrtce (1999), torej da se pri predšolskem otroku razvija vseh šest področij dejavnosti (jezik, matematika, družba, narava, umetnost, gibanje), pri čemer je treba seveda upoštevati otrokovo zmožnost razumevanja v prvem in drugem jeziku. Posebej je poudarjeno, da so cilji in dejavnosti na narodnostno mešanih okoljih še prav posebej poudarjeni pri jeziku, družbi in umetnosti, pri čemer je navedeno, da otrok spoznava otroško književnost

² Pomembna novost (od 1. 9. 2018) je krajši program predšolske vzgoje, ki obsega 240 ur in je namenjen otrokom, ki niso vključeni v vrtec, in sicer eno leto pred vstopom v OŠ.

iz obeh kultur, torej slovenske in italijanske (*Dodatek ... 2002a: 6*) ter slovenske in madžarske (*Dodatek ... 2002a: 9*).

Dodatek h Kurikulu za vrtce za delo z otroki Romov (2002b: 3) navaja: »Namen dodatka h Kurikulu za vrtce je pomoč vodilnim in strokovnim delavcem vrtca pri ustvarjanju pogojev za uresničevanje pravic romskih otrok do enakih možnosti.« V *Dodatku* ni izpostavljeno spoznavanje romske otroške književnosti, jezika, umetnosti in romske zgodovine.

2.1.2 Osnovnošolsko izobraževanje

Zakon o posebnih pravicah italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju vzgoje in izobraževanja (v nadaljevanju ZPIMVI 2018) v 3. členu določa:

Vzgoja in izobraževanje v vrtcih in šolah z italijanskim učnim jezikom in v dvojezičnih vrtcih in šolah na narodnostno mešanih območjih poleg ciljev, določenih s predpisi na področju vzgoje in izobraževanja, vključujeta še naslednje cilje:

- ohranjanje in razvijanje italijanskega oziroma madžarskega jezika in kulture italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti,
- razvijanje jezikovnih zmožnosti in sposobnosti v prvem in drugem jeziku (za pripadnike narodnih skupnosti je prvi jezik italijanski oziroma madžarski, drugi jezik pa slovenski),
- razvijanje vedenja o zgodovinski, kulturni in naravni dediščini italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti ter njunih matičnih narodov,
- razvijanje zavesti o pripadnosti k italijanski oziroma k madžarski narodni skupnosti ter ohranjanje in razvijanje lastne kulturne tradicije,
- vzgajanje za spoštovanje in razumevanje narodne in kulturne drugačnosti, za sodelovanje med pripadniki slovenskega naroda in pripadniki italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti ter razvijanje sposobnosti za življenje in sobivanje na narodnostno in jezikovno mešanem območju,
- seznanjanje s položajem italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti v sosednjih državah ter vzpostavljanje vezi in sodelovanja s pripadniki in ustanovami teh skupnosti.

Razvijanje jezikovnih zmožnosti v obeh jezikih je torej temeljna pravica, ki jo je treba upoštevati tudi pri bralni pismenosti in branju otrok, pripadnikov italijanske in madžarske narodne skupnosti.

V OŠ je kot izbirni predmet ponujen triletni (ali krajši) program *Romska kultura* (2008: 3):

V okviru tega predmeta bo omogočeno učencem pridobivanje znanja o romski zgodovini, o romski kulturi kot načinu življenja in o romski kulturni ustvarjalnosti v preteklosti in danes ter hkrati razvijanje sposobnosti in občutljivosti za razumevanje načinov življenja različnih narodnostnih skupnosti, ki sobivajo na istem prostoru.

V osmem razredu je eden od ciljev seznanitev z romsko mladinsko književnostjo (brez navedenih avtorjev), v 9. razredu pa naj bi se učenci seznanili s književnostjo o Romih (npr. Janez Trdina, Josip Jurčič, Feri Lainšček, drugi avtorji v Evropi in po svetu).

2.2 Otroci priseljenci

Leta 2009 so Novak, Medica, Lunder Verlič, Pevec Samec, Jelen Madruša, Mežan pripravili *Smernice za izobraževanje otrok tujcev v vrtcih in šolah*, prenovljeni dokument iz leta 2012 je zastavljen bistveno širše, pripravljale pa so ga različne skupine strokovnjakov za področje vrtcev, OŠ in SŠ. V dokumentu *Smernice za vključevanje otrok priseljencev v vrtce in šole* (2012) so navedeni temeljni cilji lažjega vključevanja (integracije) priseljenih otrok »ne glede na morebitne razlike v njihovih psihofizičnih sposobnostih, jeziku, ekonomsko-socialnem statusu družine ipd« (Smernice ... 2012: 2). Med navedenimi cilji je s stališča usvajanja ciljnega (državnega) jezika najpomembnejši prvi cilj, to je (Smernice ... 2012: 3) »zagotavljanje optimalnega razvoja posameznika ne glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, narodno pripadnost ter telesno in duševno konstitucijo.« Leta 2017 je Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport izdalo dokument *Vključevanje otrok priseljencev v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem*, v katerem so zbrane vse zakonske podlage, pa tudi načela vključevanja in nekatere smernice.³ Na sistemski ravni za vrtce ni posebne opredelitve, saj se otroci jezika šele učijo. Za osnovne in srednje šole so postavljeni standardi, in sicer: v OŠ dve šolski leti (od 2010/2011,

³ V tem dokumentu so v 4. poglavju z naslovom Vključevanje otrok prisilcev za mednarodno zaščito in otrok z mednarodno zaščito v vzgojno-izobraževalni sistem posebej izpostavljene posebnosti te skupine otrok, ki »jim je primarno potrebno zagotoviti osnovne življenjske potrebe ter glede na dejstvo, da ti otroci izhajajo iz neslovensko govorečih področij, ki predstavljajo zahtevnejšo dimenzijo učenja slovenskega jezika, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport priporoča dvostopenjski model vključevanja.« (*Vključevanje otrok ...* 2017: 10) Priporočeni dvostopenjski model je sestavljen iz 20-urne uvajalnice ter dve šolski leti nadaljevalnice.

prej le prvo leto po prihodu osnovnošolca) dodatne strokovne pomoči,⁴ za srednješolce je kriterij glede na njihovo število po pripadajočih urah.⁵ Pomemben dokument je tudi *Odredba o sprejemu izobraževalnega programa za odrasle Opismenjevanje v slovenščini za odrasle govorce drugih jezikov (z dodatkom za mladoletnike – prosilce za mednarodno zaščito)*, ki je bila objavljena v Uradnem listu 56/16.

Projektna stran *ZA medkulturno sobivanje* (<http://www.medkulturnost.si/>) vključuje pomembne dokumente, strategije, primere dobre prakse, priročnike ... Stran je bila vzpostavljena s projektom *Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja*,⁶ od maja leta 2016 do 30. 9. 2021 poteka projekt *Izzivi medkulturnega sobivanja*, ki nadaljuje delo prejšnjega projekta.

2.2.1 Predšolsko izobraževanje

Za programe v slovenskih vrtcih velja, da je književna vzgoja sestavni del jezika, kakor je zapisano v *Kurikulumu za vrtce* (1999). Otrok naj bi spoznaval leposlovno in informativno literaturo, primerno starosti in sposobnosti po načelu razvojno-procesnega pristopa. V poglavju jezik je v *Kurikulum...* (1999: 31) poudarjeno »(skozi doživljanje) spoznavanje nacionalne in svetovne književnosti – lastne in tuje kulture«. V nadaljevanju (pri primerih dejavnosti za prvo (od 1. do 3. leta) in drugo starostno obdobje (od 3. do 6. leta)) se pokaže, da je lastna kultura pravzaprav nacionalna kultura (in ne

⁴ *Vključevanje otrok priseljencev v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem* (2017: 9): »Na podlagi prejetih vlog šol za odobritev ur DSP za priseljene učence je razvidno, da se na letni ravni v osnovne šole v prvem letu vključi v povprečju okrog tisoč otrok, v drugem letu pa ostaja od 500 do 800 priseljenih otrok s trendom povečevanja tega števila.«

⁵ *Vključevanje otrok priseljencev v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem* (2017: 10): »Kriterij za oblikovanje skupin je število prijavljenih dijakov iz prejšnjega odstavka tega člena ter strokovna ocena učitelja o stopnji njihovega znanja in razumevanja slovenskega jezika:

- do 6 dijakov, ne glede na njihovo znanje jezika: mešana skupina – intenzivni 35 urni tečaj,
- od 7 do 12 dijakov, ne glede na njihovo znanje jezika: mešana skupina – 70 urni tečaj,
- do 16 dijakov z enakim (pred)znanjem jezika: homogena skupina – 70 urni tečaj.«

⁶ Projekt *Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja* (projekt je potekla od 2. 8. 2013 do 31. 8. 2015), je bil zgleden primer povezovanja različnih strokovnjakov, učiteljev praktikov ter staršev in otrok priseljencev in migrantov. V segmentu priporočenega beriva za priseljence in migrante je Haramija sodelovala pri priporočilih za izbor primernih knjig.

otrokova primarna/izhodiščna kultura), v tujo kulturo pa sodi poznavanje svetovne književnosti (torej tudi otrokove primarne kulture).

2.2.2 Osnovnošolsko izobraževanje

Prvi splošni cilj v učnem načrtu *Slovenščina* (2018: 7) je: »Učenci in učenke si oblikujejo pozitivno razmerje do slovenskega jezika in do svojega prvega jezika (če ta ni slovenščina) ter se zavedajo pomembne vloge materinščine in slovenščine v svojem osebnem in družbenem življenju.« V nadaljevanju so po vzgojno-izobraževalnih obdobjih (VIO) opredeljeni operativni cilji za književnost. Večkulturnost in medkulturnost je mogoče vzpostavljati na že usvojenem znanju in izbirati (vsaj za začetek, če je le mogoče) besedila, ki jih otrok že pozna iz primarne/izhodiščne države, zlasti kadar gre za svetovni kanon otroške in mladinske književnosti. Težje se je prilagajati, kadar izhaja otrok iz države, iz katere (skoraj) nimamo prevodov v slovenščino.

3 Izbor besedil

V nadaljevanju so predstavljeni primeri izbora kakovostnih (leposlovnih) knjig za branje, ki upoštevajo temeljna izhodišča izbire besedil in posebnosti posameznega otroka/učenca, učenke, ki izhajajo iz dvojezičnega ali večjezičnega okolja in obiskujejo slovenske vrtce ali osnovne šole s slovenskim učnim jezikom.

3.1 Izbor besedil, katerih tema je Slovenija ali znameniti Slovenci

Spoznavanje Slovenije, njenih pokrajin in zgodovine skozi zgodbe, je eden od mogočih načinov predstavitve in seznanjanja otrok priseljencev z zanje novo državo.

Npr. oblika države je predstavljena v delu **Dese Muck** *Kokoš velikanka* (2007). Kokoš je bila velika kot Šmarna gora, ime ji je bilo Mimi in živela je še v tistih časih, ko je bilo vse še zelo veliko (na primer kokoši so bile večje od dinozavrov). Z ljudmi se je kar dobro razumela, saj so bili tudi oni dobri do nje: hranili so jo z velikanskimi praprotnimi semeni, rešili so jo, ko se je zataknila pri vhodu v Postojnsko jamo ... Mimi jim je v zameno preorala travnike in s krempeljci rahljala zemljo. Ko pa je Mimi izlegla jajce, so si ga hoteli ljudje prilastiti, velikanska kokoš pa se s tem nikakor ni strinjala. Iz jajca je pričvkal velik piščanec in ker ga je hotela

kokoš obvarovati pred ljudmi, sta pobegnila. Potem je nastopila ledena doba, ljudje so se prepirali za zemljo, kot to (Muck 2007: 23) »počnejo še danes marsikje na svetu. Oblika dežele Slovenije je zavoljo tega vedno bolj spominjala na podobo bežeče kokoši in je še danes taka.«

Polonca Kovač je izdala tri zbirke zgodb, izdane v slikaniški obliki, ki imajo podobno strukturo: *S pravljico na izlet*, *Hrabroslav preplašeni* in *Ena medvedja*. V prvi knjigi, *S pravljico na izlet* (2001), je avtorica objavila sedemnajst zgodb, ki so vezane na različne slovenske kraje ali pokrajine (npr. Povodni mož v Blejskem jezeru, Povodni mož, Kdo stoji vrh cerkvice v Piranu?), vse zgodbe so izšle pozneje v dveh knjigah, razdeljene pa so na tiste, ki so vezane na določen realni zemljepisni slovenski kraj ali pa na eno od slovenskih pokrajin. V Uvodu je Polonca Kovač (2001: 5) zapisala: »Le zakaj tako radi hodimo na izlete? /.../ Najbrž predvsem zato, ker vedno kaj lepega vidimo, pa naj bodo to gore, gozdovi, jezera, potoki, cvetoči travniki ali staro drevo. Ta svet je poln čudes, vsak kraj je nekaj posebnega in vsakdo izmed nas si najde na tem svetu svoje najljubše prostorčke.« V delu *Hrabroslav preplašeni: pravljíčna potepanja po slovenskih mestih* (2009) je avtorica opisala nekaj izbranih slovenskih mest, v katerih je kaj tipičnega, predvsem objekti in običaji, pa tudi zanimivi dogodki (npr. zmajček v Ljubljani, pustovanje na Ptuju, Pionirska knjižnica na Rotovžu v Mariboru, lectovo srce iz Škofje Loke). Temeljni podatki o kraju so resnični, predstavljeni so skozi literarne zgodbe, v katerih avtorica vsaj do neke mere upošteva značilnosti pripovedk. Na zelo podoben način so predstavljene pokrajine v delu *Ena medvedja: pravljíčna potepanja po slovenskih pokrajinah* (2009). Avtorica v delu izbira tipične živali, rastline in pravljíčna bitja: npr. prekmurske štorcklje, palčka z vrha Triglava, kraškega lipicanca, vilo s solin, medveda z Blegoša, tisočletno tiso, ki raste nad Solčavo.

Tri knjige iz serije **Čarobni jantar** (*Roparski vitez* (1996), *Zvon želja* (1998) in *Jok na zmajskem gradu* (1999)) **Bogdana Novaka** sodijo med fantastične pripovedi z zgodovinsko tematiko in imajo precej podobno strukturo: glavna Lika sta Marko in Laura, ki s pomočjo čudežnega prstana potujeta v čas nazaj, vsaka zgodba se konča v sedanjosti, ko se otroka vrneta. Časovna vzporednost je izražena v vseh treh delih: iz sedanjosti prestopita otroka v točno določen zgodovinski čas in se po pustolovščini srečno vrneta. V delu *Roparski vitez* je književni prostor Predjamski grad pri Postojni, književna časa pa sta dva: sedanjost in leto 1449. Marko in Laura namreč s pomočjo čudežnega predmeta, jantarnega prstana, ki ga je potrebno dvakrat podrgniti (najdeta ga pred gradom), potujeta v čas 550

let nazaj. Doživita pustolovščino, ko baron Ravbar lovi in hoče ubiti viteza Erazma Predjamskega. V drugem delu, *Zvon želja*, se zgodba odvija na Blejskem gradu in na Blejskem otoku. S pomočjo prstana potujeta v čas, ko sta živela Črtomir in Bogomila. *Jok na zmajskem gradu* se dogaja na gradu Vurberg v 15. stoletju. Novak v zgodbo vplete bajko o Kresniku, Marko in Laura pa najdeta jokajočo Veroniko Deseniško, pripeljeta jo v sedanjost, ki se ji Veronika zelo čudi.

Slikanica **Andreje Peklar** *Fant z rdečo kapico* (2005) je avtorska slikanica, ki sodi po obliki med leporela, a vsebuje bistveno več besedila, kot je za to obliko knjige v navadi. Zgodba govori o starodavnem ljudstvu, ki je živelo v izobilju, bali so se le jeze Zlatorogega jelena, ki je uničeval njihov pridelek. Lovci so ga želeli na vsak način ujeti, a se jim je vedno izmuznil. »Medtem pa je sedem umetnikov zavihalo rokave. Deset dni in deset noči so ob ognju vliвали, tolkli, brusili ... In ko so z delom končali, je pred njimi zlato zasijala čudežna posoda, ki so ji rekli situla. Čakala je na junaka, ki bo ukrotil strašnega jelena ...« (Peklar 2005: 5). Deček z rdečo kapico je jelena našel in se z njim pogovoril: jelen je bil nestrpen do ljudi, ker so mu ti pobili družino. Dečku uspe vzpostaviti mir med svojim ljudstvom in Zlatorogim jelenom, za nagrado pa dobi situlo. Pripovedka se navezuje na podobe, ki so v tehniki torevtike (vrezovanje in tolčenje v kovino) v treh figuralnih pasovih prikazane na situli iz Vač.

Cvetka Bevc je v delu *Pesem za vilo* (2009) kot osnovo uporabila stare ljudske instrumente. Vsako poletje se iz velike reke ob majhni vasi sliši prepevanje vodne vile, ki kliče, da bi jo kdo rešil iz ujetništva rečnega duha. In to lahko naredijo samo otroci, če le znajo zaigrati pravo pesem na star inštrument. Marinki in Mihcu uspe rešiti vilo in izkaže se, da je za izpolnitev želja potrebno le pristno prijateljstvo.

Zbirka slikanic **Znameniti Slovenci**, ki izhajajo pri založbi Ajda. Slikanice imajo podobno strukturo: izbrana oseba, je v slikanici predstavljena hkrati na dva načina: na lihih straneh je poljudno-strokovna biografija, na sodih straneh pa literarna zgodba, ki se tematsko navezuje na življenjepis izbrane znane (pomembne) osebe iz slovenske kulturne zgodovine. Doslej so izšle naslednje slikanice:

- o Primožu Trubarju z naslovom *Knjiga, Piskrc in Marela* (2008) Saše Pergarja in Antona Buzetija,
- o glasbenikih Ipavcih *Hiša glasbe* (2010) Zvezdane Majhen in Mojce Cerjak,
- o generalu Maistru *Deklica in general* (2011) Toneta Partljiča in Antona Buzetija,

- o bratih Rusjan *Poleti letim* (2011) Nataše Konc Lorenzutti in Kristine Krhin,
- o škofu Antonu Martinu Slomšku *Učilnica pod orehi* (2012) Maje Furman in Andreje Gregorič,
- o Ivanu Cankarju *O Ivanu in Ani* (2012) Toneta Partljiča in Antona Buzetija,
- o Francetu Prešernu *Škrlatne vile napoved* (2016) Toneta Partljiča in Antona Buzetija,
- o Antonu Tomažu Linhartu in začetkih slovenskega gledališča *Matiček* (2018) Toneta Partljiča in Antona Buzetija.

3.2 Izbor slovenskega ljudskega slovstva

Spoznavanje slovenskih običajev, ljudskih pesmi, pravljic in pripovedk. Najprej bi veljalo uporabiti za branje kakovostne slikanice, ki imajo zelo malo besedila, svojo zgodbo pa pripovedujejo tudi skozi ilustracije, v nadaljevanju pa seveda zbirke pravljic in pripovedk, ki so prirejene za otroke (posodobljen jezik, mestoma razložene manj znane besede). V to skupino ljudskega slovstva sodi zbirka *Iz zibelke*, v kateri sistematično izhajajo ljudske pravljice in pripovedke, npr. *Pastirček* (2005), *O petelinu Cekinu* (2008), *Jezernik* (2009), *Butorajska koza: belokranjska ljudska pravljica* (2012), *Skrivnostna Bela golobica* (2013). Nekatere zgodbe so prirejene za predšolske otroke, vsebujejo zelo malo besedila, natisnjene so z velikimi tiskanimi črkami (npr. *Pravljica o Dravi* (2005)).

Zanimive so tudi zbirke ljudskih pravljic, pri čemer velja izpostaviti tiste, ki so jezikovno prirejene (uporaba sodobnih knjižnih izrazov ali uporaba narečnih izrazov zgolj do te mere, da se jih da razumeti v kontekstu besedila); npr. zbirka pravljic *Za devetimi gorami* (2011), ki jo je posodobila in avtorsko preoblikovala **Anja Štefan**. Avtorica je v spremni besedi pojasnila, da ne gre za zbirko, namenjeno folkloristični stroki (Štefan 2011: 215): »Naslovniki knjig, kot je ta, pa so otroci in odrasli, ki ponujenega ne prebirajo iz strokovnega interesa, ampak predvsem zaradi uživanja v pripovedih samih. Pričakujejo izbrane zgodbe, ki bodo povedane jasno, razumljivo in bodo gladko berljive.« Ob tovrstnih priredbah lahko otrok spoznava kulturno dediščino literarnih likov (povodni mož, vile, trije sinovi ...), pokrajine in ljudi v njej.

3.3 Izbor besedil, katerih glavni literarni liki so prepoznavni v kulturnem kontekstu

V to skupino sodijo klasična besedila iz zakladnice slovenskega avtorskega slovstva za otroke in mlade. Npr. literarni lik Kekec **Josipa Vandota** (z vsemi priredbami v slikaniški obliki, prim. serija slikanic, ki jih je priredil **Andrej Rozman Roza**, ilustriral pa Zvonko Čoh); liki Butalcev **Frana Milčinskega** (prav tako dostopni tudi v slikaniški skrajšavi z ilustracijami Ane Razpotnik Donati) ali Zvezdica Zaspanka **Franeta Milčinskega Ježka** v dveh variantah (original in skrajšava).

Nepogrešljivi sta tudi pripovedi **Ele Peroci Muca Copatarica** (1957) in *Moj dežnik je lahko balon* (1962), dela **Kajetana Koviča** (npr. *Maček Muri* (1975), *Moj prijatelj Piki Jakob* (1972)), pravljice **Svetlane Makarovič** (posamezne slikanice in izbori, npr. *Svetlanine pravljice* (2008)).

Odličen primer naslovniško odprte informativne slikanice, ki mladega bralca seznanja z raznolikostjo in podobnostjo jezikov, je informativna slikanica **Lile Prap Mednarodni živalski slovar** (2004), ki je otroški učbenik o jezikih, strpnosti med narodi in državah sveta. Na veznih listih na začetku in koncu knjige so zbrani vsi onomatopoetski izrazi dvanajstih živali in kako se te oglašajo v dvainštiridesetih jezikih po vsem svetu. Avtorica ne razvrsti jezikov po abecednem redu, temveč po jezikovnih skupinah, tako omogoči otrokom nazornejšo primerjavo o podobnosti jezikov med posameznimi jezikovnimi skupinami: bralec, bralka zlahka ugotovi, da so onomatopoetski izrazi npr. slovanskih jezikov bolj podobni med seboj kot v primerjavi npr. z ugrofinsko skupino jezikov. Pri vsaki državi je narisana tudi zastava, tako otrok spozna simbole posameznih držav. Bralec spozna, da se jeziki razlikujejo med seboj in ker so onomatopoetski izrazi del posameznega jezika, se tudi živali v različnih jezikih oglašajo različno. V knjigi so upoštevane originalne pisave posameznih jezikov, v oklepaju pa je fonetično zapisana izgovorjava.

3.4 Izbor besedil, ki so dostopna kot skrajšave

Priredbe besedil, ki izidejo v skrajšani obliki, nikakor niso novost, na kar opozarja že Miha Mohor (2013), ob pregledu tovrstnih priredb namreč ugotavlja, da so zlasti prevedena dela prihajala v slovenski prostor s prirejanjem in krajšanjem. O tem piše tudi Darja Mazi-Leskovar v monografiji *Mladinska proza na tej in oni strani Atlantika* (2011). S tovrstnimi priredbami se je v magistrskem delu ukvarjala Nika Vizjak (2016: 34): »Kadar izbiramo

besedila za določeno ciljno skupino, moramo izbirati med besedili, ki že v izvirniku ustrezajo doživljajskim zmogljivostim uporabnika slikanice/knjige. Zavedati se je treba, da prirejanje leposlovja zahteva izreden posluš za: literaturo, enkratne značilnosti besedila, notranjo strukturo besedila, otroka, ki mu je književno delo namenjeno.« Že v razdelku o pomembnih slovenskih literarnih likih so omenjene skrajšave, izdane v slikaniški obliki (Kekec, Butalci, zvezdica Zaspanka).

Za otroke priseljence v višjih razredih osnovne šole in za srednješolce je primerna tudi zbirka **Prve prave** (na spletni strani Miš založbe zapisane tudi kot **Pr(a)ve**), ki (Miš <https://www.miszalozba.com/knjige/visoska-kronika/>)

./../ mladim bralcem ponuja skrajšane različice klasičnih svetovnih in domačih literarnih del s privlačnimi ilustracijami. Stremi k temu, da obdrži kakovostno raven izvirnih del in hkrati literaturo naredi dostopno večini bralcev, tudi tistim, ki sicer morda po njej ne bi posegli. Ne gre za krnjenje zgodb, pri katerem bi zasuli s ploho dogodkov iz izvirnega romana ali suhoparno podali povzetek izvirne zgodbe ter tako bralcu ponudili zgolj informativno bralsko izkušnjo. Pri predelavi v skrajšano različico ostajamo zvesti zgodbi, pripovednemu slogu in literarnim osebam v izvirniku.

V zbirki so doslej izšla naslednja dela: med slovenskimi klasiki Josip Jurčič *Jurij Kozjak – slovenski janičar* (2014), Ivan Tavčar *Visoška kronika* (2015), Prežihov Voranc *Samorastniki* (2016), Fran Saleški Finžgar *Pod svobodnim soncem* (2017); med prevedenimi deli William Shakespeare *Romeo in Julija* (2009), *Huckleberry Finn* (2012), Mark Twain *Tom Sawyer* (2014), William Shakespeare *Hamlet* (2015).

3.5 Izbor besedil, ki so dostopna v lahkem branju ali v preprostem jeziku

Uporaba lahkega branja in preprostega jezika sta lahko dobri metodi za bralce začetnike. Večino besedil, ki so prirejena ali napisana v lahkem branju ali preprostem jeziku, je prosto dostopnih na spletnih straneh: za lahko branje na spletni strani Zavoda Risa, ki prireja leposlovje (*Naše zgodbe* (različni avtorji, npr. Kosmač, Prežihov Voranc), Shakespeare: *Romeo in Julija*, Finžgar: *Pod svobodnim soncem*, Tavčar: *Visoška kronika*); informativno literaturo (npr. knjižice o spolnosti) in časopis (*20 minut*)⁷ in Pedagoške fakultete UM (krajci v Sloveniji); preprosti jezik je vodilo

⁷ *20 minut* je spletni časopis, ki ga izdaja Zavoda Risa, centra za splošno, funkcionalno in kulturno opismenjevanje (dostopno na <http://www.risa.si/>); namenjen je odraslim, vendar so nekatere poljudne vsebine uporabne tudi za začetno branje otrok priseljencev.

pri oblikovanju portala *Časoris* (izbor po temah), ki je namenjen otrokom (dostopno na <https://casoris.si/>).

4 Sklep

Ob pregledu primernih leposlovnih besedil za branje otrok priseljencev je potrebno zavedanje, da leposlovja ne dajemo v branje takoj po prihodu otroka v ciljno državo, kar je razvidno tudi iz dokumenta *Skupni Evropski jezikovni okvir* (2011, v nadaljevanju SEJO), ki določa šeststopenjsko lestvico na treh področjih: razumevanje (slušno, bralno), govorjenja (sporazumevanje, sporočanje) in pisanja.⁸ Pri bralnem razumevanju SEJO predvideva branje (sodobnih) leposlovnih del na stopnji B2, pred tem gre za branje preprostih, vsakdanjih besedil. S tega stališča so besedila v lahkem branju in preprostem jeziku ter priredbe in skrajšave zelo dobrodošlo berivo za učence, so torej prehodna faza v učenju slovenščine kot drugega in tujega jezika. V poštev pridejo tudi dvojezična ali večjezična besedila (z otrokovim maternim jezikom in slovenščino), kadar ta obstajajo (npr. za mlajše otroke serija slikanic Barbare Hanuš in Ane Zavadlav O Jakobu in mucu Mici). Izbor besedil mora vsekakor upoštevati vključujoče odnose za sprejemanje večkulturnosti in medkulturnosti.

Viri in literatura

Časoris. Dostopno na <https://casoris.si/>; pridobljeno 12. 10. 2019.

Dodatek h Kurikulu za vrtce na narodno mešanih območjih (2002a). Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Sektor-za-predsolsko-vzgojo/Dokumenti-smernice/vrtce_Dodatek_-_narodnostno_mesana.pdf; pridobljeno 14. 9. 2019.

Dodatek h Kurikulu za vrtce za delo z otroki Romov (2002b). Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Sektor-za-predsolsko-vzgojo/Dokumenti-smernice/vrtci_Dodatek_-_ROMI.pdf; pridobljeno 12. 9. 2019.

Kurikulum za vrtce (1999). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

⁸ *Skupni evropski referenčni okvir za jezike – Samoocenjevalna lestvica* je razdeljena v tri skupine: A osnovni uporabnik (1 vstopna raven; 2 vmesna raven), B samostojni uporabnik (1 raven sporazumevalnega praga; 2 višja raven), C učinkoviti uporabnik (1 raven učinkovitosti; 2 raven mojstrstva).

Darja MAZI-LESKOVAR, 2011: *Mladinska proza na tej in oni strani Atlantika*. Maribor: Mednarodna Založba Oddelka za Slovanske Jezike in Književnosti, Filozofska Fakulteta (Knjižna zbirka Zora 78).

Sonja Pečjak in Ana Gradišar, 2015: *Bralne učne strategije*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Romska kultura, učni načrt [avtorji Marta Novak ... et al.], 2008. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/izbirni/3-letni-lahko-krajsi/Romska_kultura.pdf; pridobljeno 18. 9. 2019.

Skupni Evropski jezikovni okvir, 2011. Dostopno na: <http://www.jeziki.upr.si/wp-content/uploads/2011/10/Skupni-evropski-jezikovni-okvir-SEJO.pdf>; pridobljeno 27. 12. 2019.

Skupni evropski referenčni okvir za jezike – Samoocenjevalna lestvica. Dostopno na: <https://europass.cedefop.europa.eu/sites/default/files/cefr-sl.pdf>; pridobljeno 26. 12. 2019.

Smernice za vključevanje otrok priseljencev v vrtce in šole, 2012. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Dostopno na: eportal.mss.edus.si/msswww/programi2013/programi/media/pdf/smernice/cistopis_Smernice_vkljucevanje_otrok_priseljencev.pdf; pridobljeno 13. 8. 2019.

Uradni list 56/16: Odredba o sprejemu izobraževalnega programa za odrasle Opismenjevanje v slovenščini za odrasle govorce drugih jezikov (z dodatkom za mladoletnike – prosilce za mednarodno zaščito). Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ODRE2374>; pridobljeno 23. 9. 2019.

Nika VIZJAK, 2016: *Priredbe za otroke z motnjami sluha in govorno-jezikovnimi motnjami*. Maribor: Filozofska fakulteta (magistrsko delo).

Zakon o posebnih pravicah italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju vzgoje in izobraževanja (ZPIMVI), Uradni list 35/2001, 102/2007 in 11/2018. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO2611>; pridobljeno 1. 9. 2019.

Zavoda Risa: *20 minut*. Dostopno na: <http://www.risa.si/>; pridobljeno 25. 8. 2019.

Janja Žitnik Serafini, 2014. Slovenske medkulturne vsebine v učnih gradivih za slovenski jezik in književnost. *Recepcija slovenske književnosti*: Obdobja 33. Ur. Alenka Žbogar. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 567–574.

Summary

The paper *The Role of (Slovene) Children's and Young Adult Literature in Teaching Slovene as a Second or Foreign Language* focuses on two aspects:

- important documents that enable children whose first language is not Slovene to be included in educational programmes within the framework of the education system in Slovenia (e.g. the *Supplement to the Kindergarten Curriculum for Ethnically Mixed Areas*; the *Supplement to the Kindergarten Curriculum for Work with Roma Children*, the *Act Implementing Special Rights of Members of the Italian and Hungarian Ethnic Communities Regarding Education and Training*, the *Guidelines for the Inclusion of*

Immigrant Children in Kindergartens and Schools, the Common European Framework of Reference for Languages)

- the choice of suitable quality texts depending on the age of the child or young adult (and his, her knowledge of Slovene language), the form of the book (picture book, illustrated book, book without illustrations), length of text, originality (original and translated works) and period of when the text was created (classic or contemporary).

In reviewing (Slovene) literature for children and young adults it emerged that texts useful in initial learning of the language are those written in easy reading versions or simple language because the linguistic position of such texts, even if adapted from literary works, is not belletristic in itself (simpler, common phrases and no transposed meanings are being used). Nevertheless, such adaptation (treatment) as well as abridged versions give an insight into the literary work itself which is particularly important where the pupil or student needs to read a certain text as homework but his, her limited knowledge of the language prevents him, her from fully understanding it. Reading traditional literature and texts that are considered the canon of Slovene literature for children and young adults is an important segment of understanding the (Slovene) cultural context. Such texts are available in abridged or otherwise adapted versions. Literary works are also a means for the immigrant child to get to know the country, its regions, sights, famous people, etc.

In choosing literary works for immigrant children it is important to take the child's chronological age into consideration and chose themes are appropriate to them and of their interest.